

Dr. sc. Hrvoje Kačer, redoviti profesor
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu,
predsjednik Hrvatskog društva za sportsko pravo

Dr. sc. Ante Perkušić, izvanredni profesor
na Pravnog i Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Dr. sc. Blanka Ivančić-Kačer, asistentica
Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

POSTOJI LI U REPUBLICI HRVATSKOJ (KVALITETNO) SPORTSKO PRAVO

UDK: 34:796 (497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10.09.2012.

U tekstu autori raspravljaju o sportskom pravu kao novijoj grani prava koja bi po prirodi stvari trebala trpjeti određene nedostatke kojih nema u tradicionalnim pravnim granama poput građanskog ili kaznenog prava. Autori zagovaraju postojanje posebnih pravnih normi koje bi popunile praznine kojih sada nema u sportskom pravu. Trenutnu situaciju na normativnom planu autori opisuju katastrofalnom. Primjeri dviju nacionalnih udruga koje su zbog pravnog nereda bile prisiljene bankrotirati rječitiji su primjer potrebe za usvajanjem specijaliziranih pravnih normi na planu sportske legislative i drugih propisa. Autori preporučuju modus operandi, te ukazuju na nužnost djelovanja Ustavnog suda Republike Hrvatske.

Ključne riječi: *sportsko pravo, legislator, generalni i posebni propisi*

I. UVOD

Činjenica koju više nitko ne osporava je da postoji trend nastajanja sve više novih pravnih grana i da je davna povijest vrijeme kada su se pravne grane mogle nabrojati na prste jedne ili u najboljem slučaju dvije ruke. Jedna od novijih pravnih grana svakako je i sportsko pravo. Radi se o pravnoj grani koja napreduje, s punom odgovornošću se to može kazati, gotovo nevjerovatnom brzinom. To se potpuno sigurno može (i za nacionalnu i nadnacionalnu - internacionalnu – međunarodnu komponentu) kazati glede gotovo bezbrojnih činjeničnih sklopova koji danas vansudski ili sudski zahtijevaju pravni pravorijek, a glede sličnih se, ne tako davno, pitanje pravnog aspekta nije ni postavljalo, nego je sve ostajalo u nekoj vrsti tzv. sive zone. Međutim, kada se prijeđe na tzv. pravnu nadgradnju stvari stoje bitno drukčije, prema nama (u usporedbi sa međunarodnim sportskim pravom) na štetu nacionalnog sportskog prava. Pri tome pod pravnom nadgradnjom podrazumijevamo i pravne norme i sudsku praksu i praksu raznih tijela unutar sportskih udruga i pravnu znanost i znanstvene i stručne tekstove sportskog prava,

kao i razne institucije koje u fokusu svojeg djelovanja imaju ili samo sportsko pravo ili (pored ostalog) i sportsko pravo.

II. PРАВNA VRELA

Kao i glede bilo kojeg drugog pravnog pitanja, temeljni pravni izvor je i glede sportskog prava svakako Ustav Republike Hrvatske¹. Pored Ustava, kako se radi o sportu, to je nakon Ustava ključni pravni izvor Zakon o sportu². Značenje pravnog izvora svakako imaju zakonu i koji se specijalistički bave sportom (npr. Zakon o sportskoj inspekciji³, Zakon o spriječavanju nereda na športskim natjecanjima⁴), ali i niz zakona koji u svojem fokusu kod donošenja nisu imali sport, ali se u bitnom odnose i na sport (npr. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima⁵, Zakon o obveznim odnosima⁶), kao i bilo koja druga pravna norma, zakonske ili podzakonske razine koja se bavi sportskom problematikom.

Očito je i da su sudska praksa i pravna znanost izvori prava *sui generis*, poglavito u slučaju pitanja kao što je tumačenje u pravu, kod kojeg apsolutnu prednost ima ciljno ili teleološko tumačenje⁷.

Unatoč tome što Republika Hrvatska još nije članica EU iznimno veliku ulogu imaju smjernice EU (zabilježeni su, i to gotovo kao pravilo, slučajevi gotovo bezpogovornog slijeđenja neke smjernice od strane našeg najvišeg zakonodavnog tijela u različitim pravnim područjima⁸) i uopće različiti akti koji čine ono što se obično naziva europska pravna stečevina ili *acquis communautaire*. U tom dijelu iznimno velika je uloga Ustavnog suda Republike Hrvatske koji, postupajući u okviru svoje nadležnosti, prihvaća i afirmira brojne stavove prihvaćene u *acquis communautaire*, pored ostaloga i stavove Europskog suda za ljudska prava.

¹ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90., 135/97., 8/98. - pročišćeni tekst, 113/00., 124/00. - pročišćeni tekst, 28/01., 41/01. - pročišćeni tekst, 55/01., 76/10 - Promjena Ustava, 85/10.-pročišćeni tekst - nastavno: Ustav).

² Zakon o sportu (NN 71/06., 150/08., 124/10., 124/11., 86/12. - nastavno: ZOS 06). Svakako treba spomenuti i ranije zakone istog (jedina razlika je u početnom slovu S ili Š) naziva i to: Zakon o športu (NN 59/90., nastavno: ZOŠ 90), Zakon o športu (NN 60/92., 25/93., 11/94. i 77/95., nastavno: ZOŠ 92), Zakon o športu (NN 111/97. 13/98. i 24/01., nastavno: ZOŠ 97).

³ Zakon o sportskoj inspekciji (NN 86/12).

⁴ Zakon o spriječavanju nereda na športskim natjecanjima (NN 117/03., 71/06., 43/09., 34/11.)

⁵ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09.- nastavno: ZV).

⁶ Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05., 41/08.- nastavno: ZOO).

⁷ Vidjeti više o tumačenju u: Nikola Visković, Teorija države i prava, Birotehnika, Zagreb, 2001., str. 243.

⁸ To spada u grupu pitanja o kojima će se (nadamo se u doglednoj, dakle što skorijoj budućnosti) tek provesti istraživanja i utvrditi pravo stanje stvari, te po potrebi promijeniti praksu (u potrebu čega smo gotovo sigurni).

III. POVIJESNI PRIKAZ RAZVITKA HRVATSKOG SPORTSKOG PRAVA

a) ZAKONI I PODZAKONSKI AKTI

U relativno kratkom vremenskom razdoblju postojanja samostalne Republike Hrvatske na zakonodavnom planu je glede sporta kvantitativno učinjeno stvarno dosta. Donesena su čak četiri zakona⁹ i čak devet novela tih zakona. Samo prvi zakonski tekst (ZOŠ 90) nije imao ni jednu novelu, ali to je i logično obzirom na činjenicu da je već za manje od dvije godine donesen potpuno novi zakon (ZOŠ 92). Taj drugi zakon je noveliran tri puta, treći zakon (ZOŠ 97) je noveliran dva puta, a ovaj sada važeći je noveliran već četiri puta, a bio bi i više puta da nije donesen poseban Zakon o sportskoj inspekciji¹⁰ koji je mogao biti i dio osnovnog zakona. Tome treba svakako dodati i izuzetno značajan za sportsko pravo Zakon o spriječavanju nereda na sportskim natjecanjima¹¹ koji je više puta noveliran, a koji je također mogao biti dio osnovnog zakona koji bi u tom slučaju doživio i više novela od navedene četiri. Naravno da sam broj akata sam po sebi nije dostatan za zaključke o kvaliteti, ali može biti i jest na neki način indikativan. Isto vrijedi i za opseg akata. Pravi problem je u tome što su obrazloženja prijedloga zakona praktično uvijek u svojoj biti gotovo ista (dosadašnja rješenja nisu dobra, a nova će značiti veliki pomak na bolje). Po definiciji bi svaki novi propis morao biti bolji od prethodnog (jer u protivnom ga ne bi trebalo ni donositi), ali praksa (nažalost) pokazuje da to vrlo često nije tako. Praksa pokazuje da je ono što je uvedeno kao iznimka (žurni postupak donošenja zakona) već davno postalo pravilo, a ono što bi trebalo biti pravilo (dva ili tri tzv. čitanja zakona) je postalo jako, jako rijetka iznimka¹². Sukladno navedenom trebalo bi očekivati da je današnje stanje normative ili dobro ili čak i jako dobro kod tolike aktivnosti zakonodavca.

Iako veliku većinu svih zakonskih prijedloga (posebno onih koji se usvoje i postanu zakoni) podnosi Vlada RH, sudjelovanje struke i javnosti je formalno osigurano, pored ostaloga, i time što se oko mnogih prijedloga provodi javna rasprava, što u radnim tijelima Hrvatskog sabora sjede pored zastupnika (od kojih neki i nisu stručnjaci za područje sporta) i određeni stručnjaci kao tzv. vanjski članovi, konačno i time što mediji neke zakonske prijedloge (a tu svakako spadaju i oni iz područja sporta koji su iz niza razloga¹³ medijski interesantni) dosta

⁹ Zakon o športu (NN 59/90. - nastavno: ZOŠ 90), Zakon o športu (NN 60/92., 25/93., 11/94. i 77/95. - nastavno: ZOŠ 92), Zakon o športu (NN 111/97. 13/98. i 24/01. - nastavno: ZOŠ 97), Zakon o športu (NN 71/06., 150/08., 124/10., 124/11., 86/12 - nastavno: ZOŠ).

¹⁰ Zakon o sportskoj inspekciji (NN 86/12).

¹¹ Zakon o spriječavanju nereda na sportskim natjecanjima (NN 117/03., 71/06., 43/09., 34/11.)

¹² Tako su za aktualni (sedmi) saziv Hrvatskog sabora objavljeni podaci prema kojima je od ukuono 110 donesenih zakona čak 103 doneseno u hitnom postupku, a samo sedam u tzv. redovnom postupku. To daje odnos od 93,63 % zakona donesenih po hitnom postupku. Ni u ranijim sazivima nije bilo bitno bolje, ali je ipak bilo bolje od ovakvog odnosa. Vidjeti više na: www.sabor.hr

¹³ Nažalost jedan značajan dio interesa je sveden na ono što je možda primjereno tzv. žutom tisku, ali ne i ozbiljnim tiskovinama, posebno onim specijaliziranim i stručnim.

temeljito prate. Međutim, formalni aspekt svakako nije odlučan, jer npr. čemu služi (osim formalnom pokriću) javna rasprava u vrijeme i u trajanju i na način kod kojih je očito da se gotovo nitko neće u nju kvalitetno uključiti.

Ono što jednostavno na planu normativne aktivnosti nije moguće zanemariti je činjenica da, više od šest godina nakon donošenja važećeg Zakona o sportu, još uvijek nisu doneseni svi podzakonski akti izrijekom navedeni u samom zakonskom tekstu sa rokovima donošenja koji su već davno prošli¹⁴.

b) SUDSKA PRAKSA

Na našu žalost hrvatska sudska praksa¹⁵ je prilično siromašna i ni približno ne udovoljava onome što bi trebalo da u punoj mjeri daje pozitivan doprinos pravnoj sigurnosti i vladavini prava. Teško je bez pravog znanstvenog istraživanja zaključiti zašto je to tako jer je očito da je praksa prepuna problema od kojih samo malo njih doživi sudski pravorijek, a većina ostane u području koje smo nazvali tzv. sivom zonom¹⁶. Ipak, bez pretenzije na taksativno nabranje, neki od mogućih uzroka ovakvog stanja su sporost u odlučivanju, izostanak učinkovitih provedbenih instrumenata kada do odluke već i dođe, izostanak u praksi jasne odgovornosti za učinjeno ili propušteno ovlaštenih osoba u udrugama, ukupno ozračje (koje u bitnom određuju i mediji) prema kojemu su sportaši uglavnom neobrazovani i bogati i oni koji uvijek i traže i dobijaju previše (iako je istina u najvećem broju slučajeva upravo suprotna), ukupno društveno ozračje koje kao da ne prepoznaje i ne priznaje neke nezakonitosti kao nepoželjnu pojavu...

Unutar sudske prakse sudova javne vlasti (redovitih sudova) možemo izdvojiti bezbroj podnesenih prijedloga za otvaranjem stečajnog postupka tadašnjeg HNK HAJDUK od kojih ni jedan nije doveo do otvaranja stečajnog postupka (iako je žiro-račun bio blokiran godinama !!!)¹⁷ kao i postupak suprotan mnogim pravnim načelima, a posebno onima o pravednosti i pravičnosti, do kojeg je došlo u poznatom „slučaju“ stečaja trgovačkog društva DINAMO D.D. (koje je preuzelo sve obveze, ali ne i prava) i nesmetanog (dapače olakšanog, bez ikakvih preuzetih obveza)¹⁸, ali sa svim preuzetim pravima) nastavka funkcioniranja udruge NK

¹⁴ Točno je da je u Prijelaznim i završnim odredbama i čl. 99. prema kojemu se nastavlja primjena ranijih akata dok se ne donesu novi, ali to ne može promijeniti činjenicu da je takvo stanje školski primjer zaobilaznja zakonskih obveza. Vidjeti više u: (Uvod u) športsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb, 2009. , skupina autora Ivica Crnić, Jadranko Crnić, Marijan Ćurković, Igor Gliha, Blanka Ivančić-Kačer, Marko Ivkošić, Hrvoje Kačer, Boris Labar, Zlatko Mateša, Nikola Mijatović, Ljerka Mintas – Hodak, Hrvoje Momčinović, Ante Perkušić, Siniša Petrović, Damir Primorac, str. 8.-10.

¹⁵ Pod sudskom praksom mislimo ne samo na praksu tzv. državnih sudova, nego posebno i na praksu Vijeća športske arbitraže pri Hrvatskom olimpijskom odboru, ali i na praksu svih tijela sportskih udruga koja odlučuju o pravima i obvezama sportaša u najširem smislu toga pojma.

¹⁶ Toga ima jako mnogo, ali vjerojatno najviše smeta nered na planu utvrđivanja zdravstvene sposobnosti sportaša za trening i nastupe.

¹⁷ Uz to što se (ipak) radilo o nemoći pravne države vjerovnici koji su prijetili stečajem su ipak ostvarili svoje tražbine, a u nacionalnim relacijama nevjerojatnu popularnost je dobilo nekoliko odvjetnika, bilo na strani stečajnog dužnika bilo na strani vjerovnika.

¹⁸ Najpoznatiji vjerovnici su nogometaši Igor Cvitanović, Dražen Ladić i Robert Prosinečki.

DINAMO. Postoje i okončani stečajevi NK Primorac iz Stobreča i RNK Split iz Splita, kao i dosta parnica koje se vode radi odštetnih zahtjeva.

Postoji i relativno brojna praksa Vijeća sportske arbitraže Hrvatskog olimpijskog odbora koja je u cijelosti objavljena na web stranici HOO. Možemo izdvojiti (kao primjer i dokaz neučinkovitosti) odluku VŠA kojom je u cijelosti priznato rukometašu Blaženku Lackoviću da je u pravu u sporu sa RK Zagreb, ali nažalost nisu postojali učinkoviti instrumenti koji bi natjerali klub na izdavanje ispisnice¹⁹, tako da se rukometaš (objektivno prisiljen rokovima za prijelaz) obratio klubu i dobio ispisnicu pod uvjetima kao da postupka i odluke u korist sportaša nije ni bilo. Kao primjer za (objektivno) traženje rješenja u tzv. liniji manjeg otpora (koju je formalno omogućio podzakonski akt²⁰) u smislu da se izbjegla meritorna odluka, možemo izdvojiti odluku Vijeća sportske arbitraže br. 15/03 od 05. travnja 2004. kojim je zahtjev jedne sportske udruge²¹ odbačen kao nedopušten jer se „ne radi o sporu ili pitanju od interesa za izvršenje zadaća HOO utvrđenih Zakonom o sportu“²². Ovo djeluje gotovo nevjerojatno i treba žaliti što klub koji je pokrenuo postupak nije zatražio zaštitu pred arbitražnim sudištem MOO – IOC²³. Naime, jedan teniski klub je neposredno prije početka momčadskog državnog prvenstva u kategoriji do 14 godina (dječaci i djevojčice zajedno) dobio u pisanom obliku odluku mjerodavnih tijela u organizaciji prema kojoj jedna kvalitetna igračica ima pravo nastupa. Slijedom toga igračica je bila u sastavu momčadi u poluzavršnici koja je završila rezultatom 8:1. Neposredno prije završnice (finala) voditelj natjecanja (isti onaj koji je ranije, nakon konzultacija u nacionalnom teniskom savezu dopustio igranje toj igračici) je poništio cijeli susret (ne dakle samo dva susreta u kojima je ta igračica nastupila) i naložio igranje novog susreta. Smatrajući ovo pravom pravnom nedosljednošću koja je objektivno dovela do pogodovanja drugih (jer bi, da je pristao, klub morao istog dana odigrati čak tri susreta – onaj poništeni, onaj ponovljeni i onaj finalni, a svaka igračica šest susreta, što je apsolutno zabranjeno) klub za koji je igračica nastupila je odbio takvu samovolju i protivnička momčad je tako dospjela u finale i u istom bez teškoća pobijedila i tako „ponosno“ postala državni prvak²⁴ (koji je u onom poništenom susretu od devet mogućih pobjeda ostvario samo jednu, a da su poništeni samo susreti „sporne“ igračice u najgorem slučaju bi rezultat umjesto 8:1 bio 6:3). I sve to se dogodilo u najnižoj dobnoj kategoriji, jedinoj koja objedinjuje oba spola, i sve to, po odluci VŠA, „nije spor ili pitanje od interesa za izvršenje zadaća HOO utvrđenih Zakonom o sportu“. O TEMPORA , O MORES i SAPIENTI SAT su dvije apsolutno najblaže kvalifikacije koje je moguće dati.

¹⁹ Za napomenuti je da su uredi kluba i VŠA su bili u to doba prvi susjedi.

²⁰ Pravilnik o postupku pred Vijećem sportske arbitraže HOO (NN 72/99.).

²¹ Inače u to vrijeme toliko dominantne da je u to vrijeme od moguće 24 titule u momčadskim natjecanjima osvojila 21 (a sa ovom izgubljenom izvan teniskog igrališta to bi bile 22 titule od 24).

²² Vidjeti integralnu odluku na www.hoo.hr

²³ Naziv toga sudišta je TAS (TRIBUNAL ARBITRAL DU SPORT) – CAS (COURT OF ARBITRATION OF SPORT).

²⁴ Što nije bila nikada prije ni nikada poslije, a bez ovog nesretnog događaja ne bi ni te godine.

Postoji i praksa upravnih tijela (čije odluke podliježu sudskoj kontroli upravnih sudova ako ti postupci budu pokrenuti, ali to se po naravi stvari gotovo nikada ne događa²⁵) koja je, po našem mišljenju, i nesretna i nespretna. Možemo kao primjer navesti jedan nacionalni savez u kojemu se izvanredne skupštine događaju „kao na traci“, a gotovo nevjerojatno djeluje da se kao ovlaštenu osobu (jer su izborne skupštine koje su slijedile utvrđene nezakonitim) navodi čovjeka čiji je mandat u trajanju od 4 godine istekao prije par godina. Ako su one kasnije izvanredne skupštine i proglašene nelegalnim, to ne može značiti i produžavanje isteklih mandata, a unatoč tome postoji veliki broj udruga koje godinama (iz raznih razloga) ne održavaju skupštine, a upravna tijela baš i ne reaguju. Drugi je primjer nacionalni odbojkaški savez koji je registriran kao Hrvatska odbojkaška udruga, treći su savezi u kojima čelne funkcije bez teškoća obnašaju oni kojima je to zabranjivao čl. 13. Zakona (teško se oteći utisku da je i važeća novela ZOS 06 donesena u tom dijelu kao izravno pogodovanje tih kojima očito zakon služi samo za izrugivanje), četvrti je Hrvatski nogometni savez sa poznatim sukobom kandidata za predsjednika Vlatko Marković – Igor Štimac (da je sustav funkcionirao, sve bi davno već dobilo službeni pravorijek, ma kakav on bio, a ovako više pravorijek nikoga i ne interesira), peti je.....

c) INSTITUCIJE

Republika Hrvatska spada u one države koje nemaju posebno ministarstvo sporta, nego je sport dio nadležnosti ministarstva²⁶ koje se bavi i drugim područjima (znanost i obrazovanje). Za takvo stanje ima mnogo argumenata i ZA i PROTIV, ali se ipak radi o formi, a ne suštini. Posebna Uprava za sport unutar nekog ministarstva, pod određenim uvjetima, stvarno može biti bolja i učinkovitija nego posebno ministarstvo sporta. Postoji i nacionalni olimpijski odbor (HOO) sa svojim brojnim tijelima, ali ni navedena uprava ni HOO u svojem fokusu ipak nemaju pravni aspekt sporta. Nažalost nemamo nešto kao što npr. Nizozemska ima svoj poznati Institut za sport (T.M.C. Asser Institute, Den Haag).

Srećom, za sada je na dva najveća pravna fakulteta u državi prepoznato značenje Sportskog prava pa se ti kolegiji izučavaju kao izborni na diplomskim studijima Pravnog fakulteta u Splitu (od akademske godine 2003./04.) i Pravnog fakulteta u Zagrebu (od akademske godine 2011./12.), a od akademske godine 2011./12. na Pravnom fakultetu u Splitu se izvodi nastava na Poslijediplomskom specijalističkom studiju Sportsko pravo²⁷.

U 2006. god. je konačno osnovano i Hrvatsko društvo za športsko pravo, kao nacionalna strukovna udruga pravnika i drugih kojima je na srcu skrb o sportskom

²⁵ Kako bi i bili pokretani kada se u pravilu unutar jednog mandata koji netko npr. osporava) jedva donese i drugostupanjska odluka, a tek protiv te odluke je dopušten upravni spor koji očekivano traje godinama.

²⁶ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

²⁷ Nastava za prvu generaciju je svečano otvorena 04. studenog 2011. god. uz veliku potporu HOO čiji predsjednik dr. sc. Zlatko Mateša je sa dva svoja dopredsjednika nazočio otvaranju koje je dodatno uveličao i svojim prigodnim govorom.

*pravu*²⁸.

d) ZNANOST I STRUKA

Slobodno se može kazati da je sve donedavno znanstveni tekst, čak i stručni tekst koji se bavi sportskim pravom bio prava rijetkost. Ovu temeljnu tezu ne može promijeniti činjenica da je još davne 1990. god. na Pravnom fakultetu u Zagrebu obranjen magistarski rad pod naslovom „Mjerodavno pravo za izvanugovornu odgovornost za štetu nastalu u sportu s posebnim osvrtom na skijanje”²⁹.

Od 2010. god. na Pravnom fakultetu u Splitu se održava međunarodno znanstveno savjetovanje³⁰ AKTUALNOSTI U SPORTSKOM PRAVU koje je u kratkom roku postiglo izuzetno visoku cijenjenost i u zemlji i u inozemstvu tako da je postala stvar znanstvenog prestiža biti prihvaćen kao referent na tom savjetovanju. Ove godine je navedeni primjer slijedio i Pravni fakultet u Rijeci na kojemu je održano veliko međunarodno znanstveno savjetovanje koje je u svojem fokusu imalo sportsko radno pravo³¹.

Iako se još uvijek radi o relativno malom broju objavljenih radova iz područja sportskog prava (ne računajući zbornike radova sa naprijed navedenih savjetovanja) ipak jedan broj renomiranih stručnih časopisa za područje prava vrlo radi prima i objavljuje radove iz sportskog prava³², što treba jako pohvaliti.

Kao poseban doseg i znanosti i struke treba istaknuti prvi i za sada jedini udžbenik iz sportskog prava³³.

IV. POSTAVLJANJA I RAŠČLAMBA

Pitanje kojim se bavimo u ovom tekstu je kao prvo postoji li uopće hrvatsko

²⁸ U aktualnom Predsjedništvu HDŠP su redom iskaknuti pravnici (abecednim redom: Ivica Crnić, Nediljko Ivančević, Ljerka Mintas-Hodak, Hrvoje Kačer, Hrvoje Momčinović, Ivan Turudić) pri čemu je većina ili bila ili je sada član Vijeća športske arbitraže HOO. Vidjeti više o društvu na: www.hrvatskodrustvozasportskopravo.hr

²⁹ Autor je sadašnji profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu Igor Gliha koji je aktualni član VŠA i nastavnik na više kolegija na Poslijediplomskom specijalističkom studiju Sportsko pravo.

³⁰ Do tada, koliko nam je poznato, održano je samo jedno takvo tematsko savjetovanje (sa izdanom zbirkom referata) i to neposredno nakon donošenja važećeg zakona o sportu (23.-24.01.07.), u organizaciji INŽENJERSKI BIRO ZAGREB.

³¹ Lijep primjer znanstvene suradnje je što je možda ključna osoba (a svakako jedna od ključnih) navedenog savjetovanja dr.sc. Vanja Smokvina jedan od referenata na ovogodišnjem splitskom savjetovanju.

³² Možemo kao pozitivne primjere izdvojiti Hrvatsku pravnu reviju (čiji nakladnik Inženjerski biro d.d. je istodobno bio i nakladnik prvog i za sada jedinog udžbenika sportskog prava u Republici Hrvatskoj), Novi informator i Pravo i porezi.

³³ (Uvod u) športsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb, 2009. (skupina autora Ivica Crnić, Jadranko Crnić, Marijan Čurković, Igor Gliha, Blanka Ivančić-Kačer, Marko Ivkošić, Hrvoje Kačer, Boris Labar, Zlatko Mateša, Nikola Mijatović, Ljerka Mintas – Hodak, Hrvoje Momčinović, Ante Perkušić, Siniša Petrović, Damir Primorac). Naklada je u cijelosti rasprodana i već su daleko odmakle pripreme za potpuno novi udžbenik umjesto eventualnog drugog dopunjenog i izmijenjenog izdanja.

sportsko pravo. U slučaju pozitivnog odgovora na ovo pitanje slijedi drugo – imamo li kvalitetno hrvatsko sportsko pravo.

Glede prvog pitanja odgovor je vrlo jednostavan i pozitivan – da, postoji hrvatsko sportsko pravo. Ne samo da postoji poseban specijalistički pravni okvir (legal frame) u smislu niza propisa koji su doneseni baš za potrebe sporta, nego postoje i brojni propisi koji kod svojeg donošenja ili nisu imali u svojem fokusu sport ili uopće o njemu nisu ni vodili računa, ali se ipak primjenjuju i na području sporta, jer posebnog, specijalnog propisa, jednostavno, nema. Postoje i institucije koje se bave i sportskim pravom, kao i posebna strukovna udruga nacionalne razine. Postoji i posebno sportsko sudište pri HOO, ali i ogroman broj tijela unutar sportskih udruga koja odlučuju o pravima i obvezama subjekata u svezi sporta. Postoje i brojni sudski postupci pred redovitim sudovima (odnosno sudovima javne vlasti), ali i odgovarajuća praksa međunarodnih sudova koja je dijelom već sada pravni izvor za hrvatsko pravo, a dijelom će to formalno biti tek u vrijeme stjecanja punopravnog članstva u EU, što se za sada očekuje 01.srpnja 2013.

Drugo pitanje nam izgleda daleko značajnije.

Nažalost i ovdje je odgovor jednostavan, ali (za razliku od onog prvog) negativan. Dakle, imamo sportsko pravo, ali (još uvijek) nemamo ni visokokvalitetno ni kvalitetno sportsko pravo. Ovo, naravno, ne znači da je sportsko pravo u cijelosti nekvalitetno, nego samo da smo jako, jako daleko od onoga što bi objektivno i mogli i morali imati. U tom smislu, na ovom mjestu nudimo jedan primjer glede propisa koji (više) nije na snazi, ali su učinci i te kako aktualni još uvijek. Ostali su glede (ne)aktivnosti zakonodavca u svezi ZOS 06 sa novelama.

Prvi primjer je gotovo nevjerojatan propust zakonodavca koji je učinjen prigodom donošenja novele ZOŠ 92 iz 2005. god. Primjenom metoda tumačenja došli smo do zaključka prema kojem je izvan svake sumnje da je svaka sportska udruga *ex lege* nakon što su istekli rokovi još u 1992. god. postala vlasnik nekretnina koje je imala na korištenju. Sve što je slijedilo nakon tog stjecanja moglo je dovesti samo do zadržavanja tog prava ili oduzimanja uz tržišnu naknadu za oduzetog prava vlasništva. Iako je točno da takav zaključak (ali ni drukčiji) još nije zabilježen u sudskim odlukama i odluci Ustavnog suda RH, to ipak nije zapreka za takav zaključak. Objašnjenje razloga takvog stanja je vjerojatno u tome što su se sudovi koncentrirali na ono što su iznosile stranke (i oko čega su se sporile ni same ne vodeći računa o ključnoj vlasničkoj komponenti, odnosno apsolutno vjerujući zakonodavcu), propuštajući temeljitu analizu zakonskih tekstova od osnovnog teksta ZOŠ 92. pa dalje. Sve navedeno je posebno značajno jer se danas događa mnogo toga (pa i pretvorba spotskih udruga) što polazi od toga da klubovi nisu vlasnici nekretnina, da i ne spominjemo koliko je u međuvremenu bilo vjerovnika koji bi se (lako) naplatili na tim nekretninama, a ovako to nisu uspjeli, moguće da su neki i propali radi toga.

Glede aktualnog stanja, nažalost, ima mnogo razloga za kritiku. Ovom prigodom nije moguće analizirati članak po članak, pa ćemo se zadržati samo na par najočitijih i najznačajnijih primjera.

Prvi primjer su podzakonski akti koji su morali već davno biti doneseni, a nažalost mnogi još uvijek nisu doneseni. Moguća su mnoga opravdanja, ali ni jedno prihvatljivo obrazloženje. Pri tome je točno da je propisana primjena ranijih podzakonskih akata dok se ne donesu novi, ali da su novi suvišni valjda ne bi ni bili propisani. Zaprepašćuje lakoća kojom i predlagatelj (Vlada RH i unutar nje resorno ministarstvo) i zakonodavac (radi se o dva saziva u kojima je većinu imao HDZ i aktualnoj koalicijskoj vlasti SDP-HNS-HSU-IDS) ignoriraju ovaj problem. Ovo je tim manje razumljivo kada se uzme u obzir da se jedan od podzakonskih akata na koje mislimo odnosi i na zdravstvene preglede sportaša, a drugi na stručnu spremu, odnosno stručnu osposobljenost za obavljanje stručnih poslova u sportu³⁴.

Drugi primjer je općepoznati čl. 13. ZOS 06 koji je jedan tekst imao u osnovnom zakonu, da bi nakon toga bio bitno mijenjan u noveli ZOS 06 iz 2011., što je nastavljeno u noveli ZOS 06 iz 2012. Točno je da je pravna norma iz osnovnog teksta bila upitna glede usklađenosti sa Ustavom³⁵, točno je i da je jako malo bila primjenjivana u praksi, ali je isto tako točno da sport i sportaše zakonodavac mora zaštititi i za tijeka nekih kaznenih postupaka, potrebno je samo naći pravu mjeru u tome. Ako je točno da je u osnovnom tekstu zakonodavac stvarno pretjerao (možda se i zato za odredba nije baš primjenjivala) onda je sada pretjerao još i više, ali u suprotnom smjeru, na jasnu štetu sporta i sportaša, a na korist onih koji sportu ne donose ništa dobro. Da budemo potpuno jasni, sada (nakon novele ZOS 06 iz 2012.) čl. 13. ZOS 06 glasi:

»(1) Osoba pravomoćno osuđena na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci za neko od kaznenih djela počinjenog s namjerom, a nije primijenjena uvjetna osuda, ne može sudjelovati u sportskim natjecanjima, organizirati i voditi sportska natjecanja, obavljati stručne poslove u sportu, sudjelovati u radu skupštine ili tijela upravljanja sportske udruge ili trgovačkog društva, niti može biti ovlaštena za zastupanje te pravne osobe.

(2) Pravna osoba dužna je raskinuti ugovor o radu ili drugi ugovor na temelju kojeg osoba iz stavka 1. ovoga članka obavlja poslove ili sportsku djelatnost, odnosno razriješiti je dužnosti i funkcija u roku od osam dana od saznanja za pravomoćnu presudu i o tome obavijestiti registarsko tijelo. Na prestanak ugovora o radu primjenjuju se opći propisi o radu.

(3) Osoba protiv koje je pokrenut kazneni postupak zbog kaznenog djela počinjenog na štetu djeteta, odnosno maloljetnika udaljit će se od obavljanja poslova u sportu u kojima dolazi u kontakt s djecom, odnosno maloljetnicima do

³⁴ Vidjeti više u: (Uvod u) športsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb, 2009. (skupina autora Ivica Crnić, Jadranko Crnić, Marijan Čurković, Igor Gliha, Blanka Ivančić-Kačer, Marko Ivkošić, Hrvoje Kačer, Boris Labar, Zlatko Mateša, Nikola Mijatović, Ljerka Mintas – Hodak, Hrvoje Momčinović, Ante Perkušić, Siniša Petrović, Damir Primorac, str. 8.-10.

³⁵ Vidjeti više u: (Uvod u) športsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb, 2009. (skupina autora Ivica Crnić, Jadranko Crnić, Marijan Čurković, Igor Gliha, Blanka Ivančić-Kačer, Marko Ivkošić, Hrvoje Kačer, Boris Labar, Zlatko Mateša, Nikola Mijatović, Ljerka Mintas – Hodak, Hrvoje Momčinović, Ante Perkušić, Siniša Petrović, Damir Primorac, str. 41.-43.

pravomoćnosti presude, odnosno obustave postupka.«.

Novelom ZOS 06 iz 2011. isti članak je bio promijenjen i glasio je:

»(1) Osoba pravomoćno osuđena za kazneno djelo protiv Republike Hrvatske, za kazneno djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, za kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, za kazneno djelo protiv života i tijela, osim ako je počinjeno na mah ili iz nehaja te za drugo kazneno djelo za koje joj je izrečena bezuvjetna kazna zatvora od tri ili više godina, ne može sudjelovati u športskim natjecanjima, organizirati i voditi športska natjecanja, obavljati stručne poslove u športu ni sudjelovati u radu skupštine ili tijela upravljanja športske udruge ili trgovačkog društva dvije godine od izdržane, oproštene ili zastarjele kazne.

(2) Sud je dužan o pravomoćnoj presudi obavijestiti pravne osobe iz stavka 1. ovoga članka kod kojih osuđena osoba obavlja poslove, dužnosti i funkcije i nadležno registarsko tijelo.

(3) Pravna osoba dužna je osobu iz stavka 1. ovoga članka udaljiti (raskinuti ugovor o radu ili drugi ugovor, razriješiti dužnosti i funkcija i s poslova i športskih djelatnosti koje ne može obavljati sukladno stavku 1. ovoga članka) u roku od osam dana od saznanja za pravomoćnu presudu i o tome obavijestiti registarsko tijelo.

(4) Registarsko tijelo, kod kojega je pravna osoba registrirana, dužno je u roku od osam dana od saznanja za pravomoćnu osudu iz stavka 1. ovoga članka donijeti odgovarajuće akte o izmjeni u registru, odnosno brisanju iz registra osoba iz stavka 1. ovoga članka.

(5) Osoba protiv koje je započeo kazneni postupak za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna udaljit će se od sudjelovanja u športskim natjecanjima, obavljanja stručnih poslova u športu i sudjelovanja u radu skupštine ili tijela upravljanja športske udruge ili trgovačkog društva, do okončanja postupka.«.

Isti zakonski članak je u osnovnom tekstu ZOS 06 glasio:

(1) Osoba osuđena za kazneno djelo protiv Republike Hrvatske, za kazneno djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom za kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, za kazneno djelo protiv života i tijela, osim ako je počinjeno na mah ili iz nehaja te za drugo kazneno djelo za koje joj je izrečena bezuvjetna kazna zatvora, ne može sudjelovati u športskim natjecanjima, organizirati i voditi športska natjecanja, obavljati stručne poslove u športu ni sudjelovati u radu skupštine ili tijela upravljanja športske udruge ili trgovačkog društva dvije godine od izdržane, oproštene ili zastarjele kazne.

(2) Osoba protiv koje je započeo kazneni postupak za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna udaljit će se od sudjelovanja u športskim natjecanjima, obavljanja stručnih poslova u športu i sudjelovanja u radu skupštine ili tijela upravljanja športske udruge ili trgovačkog društva, do okončanja postupka.

U primjeru osobe koja izvrši kazneno djelo silovanja na štetu punoljetne sportašice (makar ona imala i samo 18 godina) po osnovnom tekstu ZOS 06 **ta osoba bi bila udaljena iz sporta i to bi trajalo vremenski neograničeno, dok god traje kazneni postupak** (a može trajati godinama). Nakon eventualne osude (za neka djela, uključujući ovo, i bez zatvorske kazne uz jedini uvjet da djelo nije počinjeno iz nehaja ili na mah, a za neka samo u slučaju bezuvjetne zatvorske kazne) slijedile bi dvije godine udaljenja nakon izdržane, oproštene ili zastarjele kazne.

Nakon mnogih primjedbi na navedeno zakonsko rješenje (npr. da nije logično da netko tko napravi kazneno djelo u prometu bude u naponu snage udaljen iz sporta na rok koji u praksi znači doživotnu kaznu) zakonodavac se pri kraju svojeg mandata odlučio na promjenu. Nažalost, umjesto bitnih poboljšica (npr. da u roku od nekoliko mjeseci HOO mora ili osnažiti ili ukinuti suspenziju, da se razlikuje kaznena djela povezana sa sportom od onih drugih) uslijedilo je nešto mnogo blaže. Precizirano je da osuda mora biti pravomoćna, da će se o pravomoćnoj presudi obavijestiti pravne osobe iz stavka 1. ovoga članka kod kojih osuđena osoba obavlja poslove, dužnosti i funkcije i nadležno registarsko tijelo (nažalost, kao da se ne vidi da ne postoji jedinstveni informacijski sustav koji bi sucu koji donese presudu omogućio da na ekranu vidi da li je i gdje netko aktivan u sportu). Gotovo je nevjerovatno i da isto što je propisano za pravomoćnu presudu nije propisano i za pokrenuti kazneni postupak o kojemu kao da nitko nikoga ne mora obavijestiti.

Osoba iz našeg primjera bi doživjela iste posljedice kao i po osnovnom zakonskom tekstu, ali uz nešto veća jamstva publiciranja činjenica o postojanju pravomoćne presude.

Mnogi koji su iznosili kritičke primjedbe na ovo zakonsko rješenje iz 2011. vjerojatno nisu mogli ni sanjati da će jako brzo, već u 2012. god., dakle u prvom polugodištu nove vlasti, uz veliku pompu, čl. 13. ponovo mijenja, ovaj put tako da je tekst jednostavno rečeno, loš i na štetu sporta i sportaša. Udaljenja zbog pokrenutog kaznenog postupka sada gotovo da i nema, odnosno ima ga samo *zbog kaznenog djela počinjenog na štetu djeteta, odnosno maloljetnika udaljit će se od obavljanja poslova u sportu u kojima dolazi u kontakt s djecom, odnosno maloljetnicima do pravomoćnosti presude, odnosno obustave postupka.* Ovo znači da u našem primjeru silovanja neće biti udaljenja, što je već samo po sebi nevjerovatno, tim prije što je i u Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sportu iz svibnja 2012³⁶ stajalo potpuno drukčije. Dakle, zakonodavac je sam sebi (ali i svima nama) oduzeo mogućnost primjene jedne najnormalnije i jedine učinkovite mjere – suspenzije (udaljenja). To znači da je zakonodavac prihvatio kao normalno stanje da oštećena sportašica iz našeg primjera mora svakog dana trenirati sa onim kojega je prijavila za silovanje, što nadalje znači da je, mjereći da li će udaljiti trenera (što je strašno ako djela nije bilo, ali već samo pokretanje kaznenog postupka daje neku razinu vjerojatnosti i jamči da se ne radi

³⁶ Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sportu iz svibnja 2012. (nastavno: Prijedlog).

o samovolji) ili sportaša, odlučio udaljiti sportaša (ili netko očekuje da bi sportaš kod tog trenera nastavio sa treningom). Nije jasno ni zašto su stavljene van snage odredbe o publiciranju uvedene novelom ZOS 06 iz 2011.

Sa druge strane, u istom članku je isti zakonodavac u slučaju pravomoćne presude (moramo naglasiti da ona u pravilu zahtijeva godine čekanja) proširio inkriminaciju i sankcionirao zabranom rada u sportu sve one koji za bilo koje kazneno djelo počinjeno sa namjerom bude pravomoćno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci (ranije *bilo koja pravomoćna osuda za kazneno djelo protiv Republike Hrvatske, za kazneno djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, za kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, za kazneno djelo protiv života i tijela, osim ako je počinjeno na mah ili iz nehaja, ili bilo koje kazneno djelo za koje joj je izrečena bezuvjetna kazna zatvora od tri ili više godina*). Prema našem mišljenju, griješka je napravljena dvostruko – niti bi smjela biti obuhvaćena bilo koja kaznena djela niti bi mjerilo štetnosti za sport smjela biti zatvorska kazna od najmanje šest mjeseci. Kao da nije poznato da uvjetne osude nisu determinirane sa samim djelom, nego i sa općom situacijom osuđenika (npr. mnogo djece koju mora uzdržavati) i kao da nije notorno da je sa aspekta sporta najteže ono djelo koje je povezano sa sportom (nije isto krađa u trgovačkom centru i u sportskoj svlačionici, nije isto ni kazneno djelo protiv života i zdravlja počinjeno u toj istoj svlačionici³⁷ ili npr. negdje daleko na štetu nekoga tko nije član kluba³⁸

Treći primjer su treneri kojima su u ZOS 06 u osnovnom tekstu postavljene za početak rada iznimno teški uvjeti, uz prijelazno razdoblje od tri, odnosno osam godina za stjecanje potrebne stručne spremlje prvostupnika ili njoj odgovarajuće spremlje³⁹. Logično je da se želi što veća stručnost trenera, ali ako se to stvarno želi, zašto nitko u ovih proteklih šest godina nije provjeravao da li su upisali neki studij i ako jesu što su na istom u tom razdoblju učinili? Zar nije potpuno logično pitanje koje je postavljeno na jednom od savjetovanja - prisjetimo se mnogih velikih hrvatskih trenera koji nisu imali visoke škole, a bili su jako uspješni, zar aktualni primjer ministra za sport ne pokazuje da stručna spremlja nije baš nešto bez čega se ne može⁴⁰ (ili, ako se ne može, neka vrijedi više za višu razinu nego za nižu, umjesto obrnuto).

Četvrti primjer je potpuna nebriga našeg zakonodavca (i svih drugih kojih se to tiče) da se barem pokuša (nešto slično kao i sa drugim pravima iz tzv. sukcesije) osigurati hrvatskim sportašima dio jako bogate sportske baštine bivše države, misleći pri tome na olimpijske i svjetske i europske medalje. Najbolniji primjeri su

³⁷ Što je samo po sebi inkompatibilno sa bilo kojim djelovanjem u sportu.

³⁸ Što može, ali ne mora nužno značiti inkompatibilnost.

³⁹ Vidjeti više u: Hrvoje Kačer, Andrea Čeh, Treneri u novom zakonu o športu, Novi informator, broj 5517 od 20.01.2007., str. 17.-18.

⁴⁰ O tome se jako malo misli, ali kako ćemo bilo koga uvjeriti da 2014. trener u najmanjem selu u najmanjem klubu, koji možda i volontira, mora biti udaljen iz sporta i da će provedbeni nalog dati dužnosnik sa najvišeg mjesta koji tu stručnu spremlju nema i nitko mu je ni ne nameće. O TEMPORA O MORES je svakako najblaže što možemo kazati.

državne muške reprezentacije u rukometu i vaterpolu u kojima su oduvijek većinu činili Hrvati – mi kao da smo počeli sa uspjesima 1992., dok istodobno Srbija bez ikakvog našeg otpora i pokušaja promjene sebi prisvaja sva ranija odličja.

Peti primjer je.....

V. UMJESTO ZAKLJUČKA

Prema našem mišljenju, prostora za poboljšice u hrvatskoj sportskoj normativi ima jako mnogo i morali bi ga iskoristiti. Dosadašnja praksa pokazuje i dokazuje kako nema baš mnogo volje da to tako i bude. Kako npr. očekivati napredak ako se novela jednog tako važnog područja kao što je sport donosi u velikoj brzini, uz javnu raspravu koja jedva da i zaslužuje takav naziv jer je trajala jako kratko i jer nema dostupnih podataka o sudjelovanju ili barem pozivu na sudjelovanje onima koji su zasigurno vrh hrvatskog sportskog prava (stručnjaci u HOO, uključujući posebno VŠA, brojni vrhunski pravници po nacionalnim sportskim savezima⁴¹, konačno ni nacionalna strukovna udruga očito nije bila poželjan sudionik⁴²). Problem je očito i na razini struke i na razini politike. Politika bi morala osigurati da i na planu normative sport dobije zasluženi položaj - zašto se ne bi slijedio primjer Pomorskog zakonika⁴³ i donijelo odluku o donošenju Sportskog zakonika koji ne bi imao stotinjak članaka nego daleko više i kojega se ne bi donosilo u kratkom roku nego sa rokom donošenja od npr. 12 mjeseci i uz raspored u pripremi izrade različitih područja obuhvata na sve one koji mogu dati svoj doprinos. Takav zakonik bi daleko lakše mogao ostvariti stručnu ambiciju da između hrvatskog sa jedne strane i svjetskog i europskog sportskog prava postoji dvosmjerni utjecaj, a ne samo preuzimanje kao da je sve što nije naše bolje od našeg i kao da već svijetu u mnogo toga (posebno i u sportu) nismo dokazali kako možemo biti uzor svima.

⁴¹ U nekim savezima kao što su npr. HTS i HVS sastav je takav da ga se ne bi postidio ni bilio koji sud.

⁴² Što ne isključuje mogućnost da je neki član stvarno sudjelovao, ali zar ne bi bilo bolje i jedno i drugo.

⁴³ Pomorski zakonik (NN 181/04., 76/07. i 146/08., 81/11-nastavno: PZ). Osnovni tekst ima 1032 članka.

INSUFFICIENCY OF THE NORMATIVE AS A CHARACTERISTIC OF SPORTS LAW

Sports Law is quite a young branch of law which by its nature creates a danger due to certain insufficiencies which are not contained in traditional legal branches such as civil or criminal law for example. Given the legal principle which is permanently applicable generally, *lex specialis derogate legi generali*, it is relatively easy when that particular (sports in this case) legal norm exists. However, when, in a particular area full of specificities such as sports, certain legal norms do not exist and when it is necessary to apply that legal norm where the creator of which certainly did not consider sport, a problem occurs, sometimes even a legal catastrophe. It is not possible in any other way to describe this situation where the existence of a normative impedes the foundation of another national federation while the one in which bankruptcy has been declared exists. This becomes even more of a problem when it comes to the redemption of claims of the insolvency debtor, in this way assuming the insolvency debtor with all their rights (including Croatian Olympic Committee membership) as if it were the case of the bankruptcy of a factory for example. The only solution is to enact special, original, sports specialised legal norms even though this is very possible with the so called reciprocal or retroactive effect of that norm. A direct impetus to this paper are the occurrences in Croatian sport where two Croatian national sports federations (volleyball and golf) have gone bankrupt and had those legal norms applicable to company insolvency applied to them because alternatives do not exist. Unfortunately, the reaction of Croatian legislators in the way which was expected (and demanded) is missing. Yet again a constitutional law question has arisen of whether to do something (within the system of tripartism of power). How can one sanction (apart from election results) the unacceptable passivity of the legislators which has occurred in the case of sports law several times and in general exists as a constant characteristic in law and has happened too many times already? The *modus operandi* is almost there. This is the *modus operandi* of the same legislator who with large numbers of regulations every year is included among the world top legislators measured according to that criterion, which unfortunately by the nature of things is indicative of poor quality and consequently not only of a large number of amendments, but also of a large number of interventions by the Constitutional Court of the Republic of Croatia.

Key words: *lex specialis, lex generalis, legislator, sports*